

ганимизда, андоза навлар сифатида фойдаланилган “Краснодар-99” нави сариқ занг касаллигига ўта берилувчан бўлиб, Маннерс ва Кобб шкаласи бўйича 80 % даражада касаллик билан зарарланди ва 80S шкаласида белгиланди. Бундан ташқари андоза навлардан “Ҳисорак” навида сариқ занг споралари 5MR, “Ғозгон” ва “Бунёдкор” навларида 10MR даражада касаллик билан зарарланиш содир бўлди. Тажрибадаги 15 та тизмаларда сариқ занг касаллигини споралари иммун ҳолатида сақланди яъни 0%,

бу тизмалар сариқ занг касаллигининг қўзғатувчиларига ўта чидамли эканлиги қайд қилинди. 10 тизма эса сариқ занг касаллиги билан 5-10 MR даражасида зарарланди, бунда сариқ занг касаллигига чидамли генлар билан бошқарилиши кузатилади. Тажрибадаги 5 та тизмада сариқ занг касаллигининг споралари 5-10 MS-S даражада бўлиб спораларнинг жадаллиги кузатилди. Агроэкологик нав синаш кўчатзоридаги танлаб олинган чидамли навлар селекциянинг

кейинги босқичларида фойдаланиш учун тавсия этилди.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, занг касалликларида чидамли навлар яратиш ҳисобига касаллик эпидемияси тарқалган йиллари дон ҳосилдорлиги сақлаб қолинади ва бу усул иқтисодий жиҳатдан энг қулай йўл ҳисобланади.

Д.Жўраев, Ш. Дилмуродов,
Дон ва дуккакли экинлар
илмий-тадқиқот институти
Қашқадарё филиали

Адабиётлар:

Arshad Y, Hemmati F, Alitabar A.R and Raeiat-Panah. Evaluation of resistance to yellow rust in wheat landraces of the national plant genebank of Iran. 133-139 pp. Meeting the challenge of yellow rust in cereal crops. Proceedings of the first regional conference on yellow rust in the Central and West Asia and North Africa region, 8-14 May, 2001, Karaj, Iran

Welling C. 2010. Global status of stripe rust. BGRI technical workshop oral presentations. May 30-31, 2010, St Petersburg, Russia, 34-38 pp.

Z.M. Ziyaev, R.C. Sharma, A.I. Morgounov, A.A. Amanov, Z.F. Ziyadullaev. Identification combined resistance to yellow and stem rust (Ug99) in Uzbek germplasm. Borlaug Global Rust Initiative technical workshop Beijing, China, 1-4 September 2012, globalrust.org

УЎТ:632.772:632.93

Ўқинг, эътибор беринг

ҚОВУН ПАШШАСИГА ҚАРШИ КУРАШДА АГРОТЕХНИК ТАДБИРЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

Аннотация. В статье рассмотрена биоэкологическая особенность развития и вредоносность дынной мухи на посевах бахчевых культур в условиях Каракалпакстана. Изучена эффективность проведения глубокой зяблевой вспашки почв против зимующего вредителя. Рекомендуются оптимальные защитные мероприятия в экстремальных условиях Каракалпакстана.

Annotation. The article describes the development of biological and ecological features and harmfulness of melon fly on crops of melons in conditions of Karakalpakstan. The efficiency of the deep autumn plowing of soil against overwintering pests. Recommended optimal protective measures in extreme conditions of Karakalpakstan.

Кириш. Сабзавот-полиэкинлари меваси таркибида ўртача 11-20% қуруқ модда, шу жумладан 5-18% шакар, 0,6% оксил, 0,8% бириктирувчи тўқима, 0,2% ёғ, 0,6% кул ва ҳар хил дармондорилар, калий, кальций, фосфор, олтингургурт, темир, магний, кобальт тузлари мавжуд-

лиги туфайли одамлар томонидан бу неъматлар вегетация даврида тоза ҳолида, қиш ва баҳор ойларида қайта ишланган ҳолида истеъмол қилинади.

Полиэкинлари ҳосилдорлигини ошириш, маҳсулотлар сифатини яхшилашга ҳалақит берадиган офатлару

зараркунандалар ҳам оз эмас. Бу зараркунандалар ичида энг хавфли бўлгани қовун пашшасидир (*Myiopardalis pardalina* Big.) [1].

Қовун пашшаси зараркунандаларнинг олдини олишга қаратилган бир қанча кураш тадбирлари ишлаб чиқилган. Ана шу ҳақда сўз юритсак.

Тажриба ўрни ва услубиятлари. Тажрибаларни Чимбой, Кегейли, Нукус туманлари полиэкинлари экилган даладарда олиб бордик. Куз ва баҳор ойларида полиэкини учун мўлжалланган пайкал тупроғини қазиб кўриш орқали ҳар бир даладан (20 жойдан, 50X50X20 см схемасида) намуналар олинди. Ўтказилган агротехник тадбирларининг биологик самарадорлиги Ш.Т. Хўжаев [2] таҳрири остида чоп этилган

услубий кўрсатмалар ёрдамида амалга оширилди.

Натижалар ва уларнинг таҳлили. Қовун пашшаси маҳаллий шароитга ўлиқ мослашганлиги аниқланди. Унинг ривожланиш биоэкологияси, полиз экинларига келтирадиган зарари бўйича бошқа турларидан фарқ қилиши маълум бўлди. Ушбу хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, унга қарши махсус кураш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш талаб этилади.

Қовун пашшасига қарши самарали кураш тадбирларини ишлаб чиқиш учун унинг ривожланиш биоэкологиясини ҳисобга олиш зарур. Чунки, зараркунанда етук зоти тез ва узоқ оралиққа учадиган пашша бўлиб, тухумини полиз экинлари мевалари пўсти тагига қўйиб, чиққан қуртлари мева ичида озиқланишни давом эттиради, уруғи атрофида озиқланиш учун ҳаракат қилади. Тўлиқ озиқланган катта ёшдаги қурти мева пўстини тешиб ташқарига чиқади ва тупроқда ғумбакка айланади. Тешилган жойдан мева ичига ҳаво, зарарли микроорганизмлар кириши оқибатида тезда мева чириб, исътемолга яроқсиз ҳолатга келади. Тупроққа тушган қурт 3-20 см чуқурликда ғумбакка айланиб, ушбу фазада қишлаб чиқиши ва вегетация даври давомида тўртта авлод бериши ҳисобга олинди. Шунга мос равишда шундай хулосага келдикки, биринчи навбатда полиз экинлари экиладиган майдонларда алмашлаб экиш тизимини жорий этишнинг аҳамияти катта. Бунда дала-ларда ернинг унумдорлигини ошириш билан бир қаторда зараркунанданинг фақат полиз экинлари далаларида тарқалиш хусусияти ҳисобга олиниб, қарши

кураш чора-тадбирларини ишлаб чиқишга қаратилади.

Бундан ташқари, эртапишар навларни эрта баҳорда плёнка остига экиш, зараркунанданинг қишлаб чиқиш вақтигача меваларининг бироз йирикроқ бўлиши аҳамиятли ҳисобланади. Қовун пашшасининг ривожланишидаги ҳисобга олиш керак бўлган янада муҳим хусусият шундаки, зараркунанданинг вояга етганлари полиз экинлари экилган далалардан ташқари бошқа қишлоқ хўжалиги экинлари экилган ва экилмаган далаларда ёввойи ит қовуннинг меваларида ривожланиб, авлод қолдиради. Шу боис, полиз экинларидан ташқари бошқа қишлоқ хўжалиги экинлари далаларида ит қовуннинг ўсишига йўл қўймаслик, зарарланган меваларини вақтида йўқ қилиш тадбирларини ишлаб чиқиш янада муҳимдир.

Қовун пашшаси биоэкологик ривождаги асосий хусусиятларни ҳисобга олиб, қишлоғга кетаётган ва куз-қиш ойларида қишлаётган ғумбакларини йўқ қилиш учун қарши кураш тадбирларини олиб бориш назарий ва амалий аҳамиятга эга кураш тадбирлардан биридир. Сабаби шундаки, Қорақалпоғистон шароитида экилаётган қишлоқ хўжалик экинларига, жумладан полиз экинлари далаларида олиб бориладиган агротехник усуллардан бири ерни чуқур кузда шудгор қилиш ва шўр ювиш тадбирларини олиб боришдир. Ғумбаклар сонини ва тупроқда жойлашиш ҳолатини аниқлаш учун ҳар йили зараркунанда кўпаядиган далаларнинг тупроғи қазиб кўрилиб, ҳақиқий ҳолат ўрганиб чиқилади.

Ушбу далаларда ўтказилган кузги шудгор ишларининг самардорлигини аниқлаш учун

ноябр 6 ойида даладаги ғумбаклар сони аниқланди ва тупроқ 30 см чуқурликда ҳайдалиб, биринчи вариантида 15 кундан сўнг шўр ювиш ишлари олиб борилиб, иккинчи вариантда шўр ювиш баҳор ойларида ўтказилди.

Кузги шудгор натижасида қовун пашшаси ғумбакларининг 83,1% нобуд этганлиги, шудгордан сўнгги олиб борилган шўр ювиш оқибатида ғумбакларнинг 92,1% нобуд қилганлиги аниқланди. Шунингдек, баҳорги шудгор ишлари олиб борилган вариантларда ғумбаклар 63,5%, кузги шудгор ва баҳорги шўр ювиш ишлари олиб борилган вариантда 72,1% нобуд бўлганлиги аниқланди. Шу билан бирга баҳорги шудгор ва шўр ювиш тадбири ўтказилган вариантимида қишлоғга кетган ғумбакларнинг 71,3% нобуд бўлганлиги маълум бўлди.

Кўриниб турибдики, қишлоғга кетган қовун пашшаси ғумбаги 30-35 см чуқурликда кузги шудгор қилинганда энг кўп миқдорда нобуд бўлиши аниқланди. Ўз вақтида ўтказилган шудгор ва шўр ювиш тадбирлари натижасида қишлоғга кетган ғумбакларнинг 83,1-92,1% йўқ қилинади.

Хулоса. Шундай қилиб, Қорақалпоғистон шароитида олиб борилиши талаб этиладиган кузги шудгор ишларини полиз экинлари экилган далаларда ноябр ойида ўтказиш қишлоғга кетган қовун пашшаси ғумбакларининг ўртача 83,1% нобуд бўлишига олиб келади. Шудгордан сўнг шўр ювиш ишларини олиб борилиши натижасида қишлаб чиққан ғумбакларнинг нобуд бўлиши 92,1% ни ташкил қилиб, бу тадбирнинг ҳам аҳамияти каттадир.

**Е. Торениязов, Р. Юсупов,
ТошДАУ Нукус филиали**

Адабиётлар:

1. **Торениязов.Е.Ш., Аббатова. О. Қовун пашшасининг пайдо бўлиши сабаблари ва унга қарши кураш чора-тадбирлари //“Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги” журнали. 2003. - №5. - 25 б.**
2. **Хўжаев Ш.Т. Инсектицид, акарицид, биологик фаол моддалар ва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар. 2 –нашр. – Тошкент, 2004. – Б. 3-22.**